

A FELVILÁGOSODÁS

1. A felvilágosodás fogalma:

- a felvilágosodás a **XVIII. században kialakult világnézet**
- a **polgári forradalom magyarázatát** adja meg (Miért szükséges a polgári forradalom?)

2. Gazdasági és társadalmi háttér

- **Tér kitágulása** az európai ember számára (felfedezések, gyarmatosítás)
- Népeség gyors növekedése, emberi élet meghosszabbodása.
- Európai **tudat és lelkiismeret válsága** (Istenhez való viszony és az államban élő ember válsága).
- **Mechanikus gondolkodás** módszerei betörnek a társadalomtudományok területére (ok-okozati viszonyok keresése az „isteni elrendelés” elve helyett)
- **Írás-olvasás tömeges elterjedése** (latin nyelv elveszíti korábbi jelentőségét).
- **Szabdkőműves páholyok** elterjedése, amely közvetíti az új eszméket
 - **1717: Londonban** az Almafához fogadóban megalakul az első páholy, a Lúdhhoz és a Rostélyhoz) címzett fogadóban az első nagypáholy
 - cél: **elősegíteni a társadalomban a ráció** terjedését, valamint támogatják az elesetteket;
 - jelszavuk, a szabadság – egyenlőség – testvériség (liberté – egalité – fraternité), a francia forradalom jelmondatává vált.
- **Szabadság = minden ember szabadnak születik**, a jobbágyokat és a rabszolgákat fel kell szabadítani.
- **Egyenlőség = minden ember egyenlőnek születik**
 - a) **vagyoni egyenlőség** (ne legyenek gazdagok és szegények, a **javak igazságosabb elosztása**)
 - b) **társadalmi egyenlőség**: pl. mindenkit egyformán kell elbírálni a törvény előtt (ne legyen kivételezés a gazdagok és a nemesek javára)
- **Testvériség = minden ember testvér** (háborúk eltörlése, világbéke)





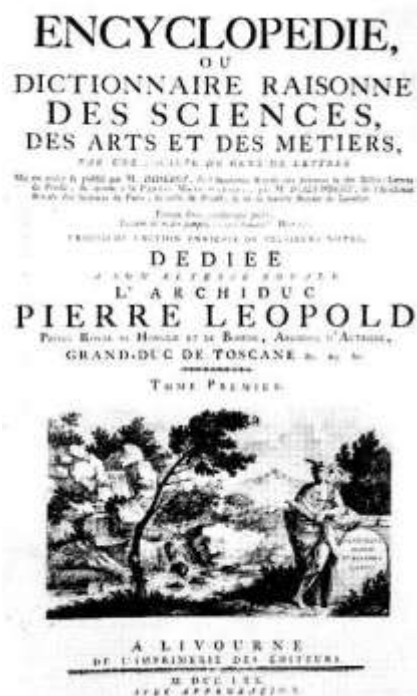
3. A felvilágosodás tudományos előzményei (1620-50)

- a **mechanika forradalma** (Maupertois és La Mettrie az ember működését is mechanikusan gondolta el).
- **Galilei** tételei a Jupiter holdjainak tanulmányozása után a bolygók mechanikai mozgásáról (Eppur si muove!)
- **Kepler** törvényei a bolygók mozgásáról
- **Descartes** gondolatai: *Értekezés a módszerről* (1637)
 - a **matematika felsőbbsege** fogalmazódik meg a megismerésben (analitikus megismerés), a világnak új értelmezése lép a skolasztikus rend helyébe.
 - a **gondolkodást** helyezi az ember legfőbb lényegévé (Cogito ergo sum)



4. Legfőbb gondolatok

- A **tudásba** vetett mélységes hit.
- **Patriotizmus** gondolatának megjelenése, amely a haza fogalmát kívánta meghatározni: egy államban élő szabad polgárok közössége.
- Francia **kozmpolitizmus** megjelenése: a francia kultúra gyors terjedése és nagy hatása miatt a franciák nem lehetnek közömbösek a világ más polgárai iránt
- **Enciklopédia, avagy a tudományok, művészetek és mesterségek értelmező szótára** összegzi a legfőbb gondolatokat, 1751-1772 között 28 kötetben jelent meg, **Diderot** és **D'Alembert** szerkesztésében, a tiltás ellenére nagy példányszámban fogyott el. Eredetileg egy angol lexikon fordításának indul a mű, az átdolgozott szócikkek nyomán lesz a **felvilágosodás gondolatainak fő foglalatata**.



5. Vallásos gondolkodás

- **Deizmus** kialakulása: istent csak a legfőbb teremtőnek tartják, ám a természetből kiűzik, a világot már nem ő, hanem saját, leírható és megismerhető törvényei mozgatják.
- **Befelé fordulás** a menedéke az embernek (a kereszténység és az egyház szerepe elhalványul).

6. Jeles gondolkodók

a) Francia felvilágosodás

Jean le Rond D'Alembert (1717-1783)

- Kora **analitikus módszereit** alkalmazta mechanikai, akusztikai és csillagászati kutatásaiban.
- *Értekezés a mechanikáról* című művében a dinamikát a statikára vezette vissza.
- Differenciál egyenletek megoldására javasolt módszereket.
- Egy különleges esetre alkalmazta a sorozatok konvergenciájának kritériumát, amely az ő nevét viseli.
- *Bevezető értekezés az Enciklopédiához* című cikke a tudománytörténet pozitívista előfutárává tette.



Denis Diderot (1713-1784)

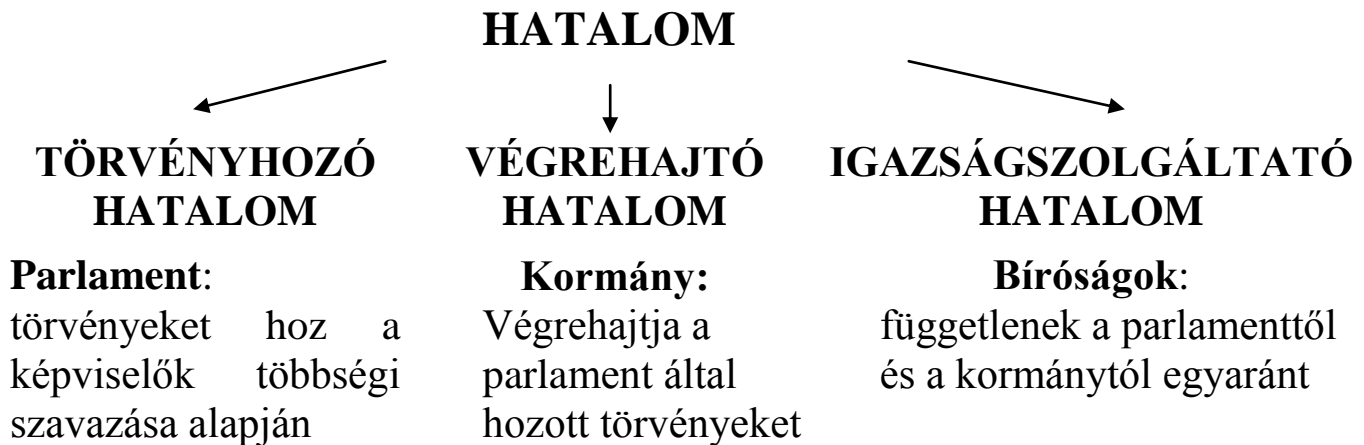
- *Filozófiai gondolatok* című művében **deista** felfogásáról adott számot.
- Dinamikus **materialista** elméletet dolgozott ki.
- Élete nagy részét az **Enciklopédia szerkesztése** kötötte le.
- Irodalmi műveiben élesen bírálta a fennálló társadalmi rendet. Irodalmi munkássága: *Fecsegő csecsebecsék*, *Az apáca*, *Rameau unokaöccse*, megteremtí a művészeti kritikát és értekezik a színházról.
- A franciaországi üldöztetések miatt II. Katalin cárnő hívására Oroszországba utazott, aki megvásárolta könyvtárát, és egyben e könyvek kezelőjévé is tette (**felvilágosult abszolutizmus**).

Charles de Secondat Montesquieu (1689-1755)

- *A törvények szelleme* című művében vizsgálja, hogy milyen összefüggés van a törvények és a természet, a kormányzás elve, a hadsereg, az alkotmány, az éghajlat, az erkölcsök, a kereskedelem, a pénz és a vallás között.
- A római jog, a feudális jog és a francia polgári jog szemszögéből elemmez.



- **Három kormányformát ismer:**
 - félelemre alapított despotikus uralmat (ezt elveti),
 - a köztársaságot, amely alapjának az erényt
 - és a monarchiát, amely alapjának a tisztességet tartotta.
- **Szétválasztja a hatalmi szférákat:**



- Kizárólag a **hatalom megosztásában látja a zsarnokság felszámolását.**
- Nagy fontosságot tulajdonít a **törvényességnek, amelyet a szabadság biztosítékának** tekint.
- A politikai gondolkodás fő kérdése a szabadság, ami annyit tesz, hogy mindenki megteheti azt, amit a törvények megengednek
- Irodalmi munkássága: *Perzsa levelek*.



Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

- *A társadalmi szerződés* című műve szerint a szerződés az egyedek és a közösség között áll fenn.
- Népszuverenitás elvének megfogalmazása: a **társadalmi szerződés alapján a királyokat a nép választotta meg** azért, hogy a köz javára uralkodjanak. Ha **egy király rossz uralkodó** vagy zsarnok, a **nép le is válthatja**, vagy akár meg is ölheti. (~ Kálvin: zsarnokölési elmélet)
- **Közvetlen demokrácia** eszméje (a nép követői nem képviselői, hanem csak megbízottai a népnek, ezért végleges megoldást nem köthetnek).
- Vagyoni egyenlőtlenség csökkentésére törekedett.
- Irodalmi munkássága: *Vallomások*, *Új Heloise*.

Francois Marie Arouet (családi név) Voltaire (1694-1778)

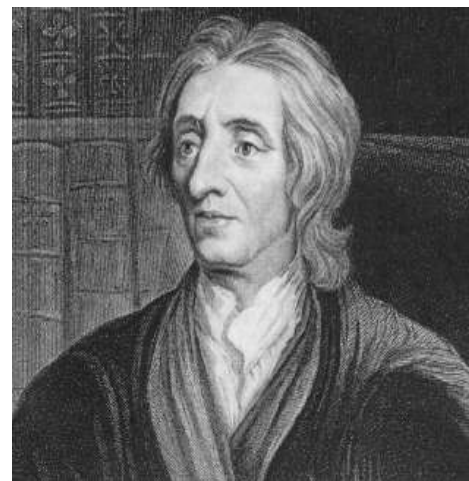
- *Filozófiai levelek* c. műve (betiltották, elégették, szerző menekülni kényszerült) az angliai vallási toleranciát, politikai berendezkedést és kereskedelmi viszonyokat dicsérte.
- Egyházellenes egész életében írásaiban következetesen küzdött az egyházi önkény ellen, a vallási megosztottság ellen. **Egyházellenes kirohanása:** „*Tiporjátok el a gyalázatot!*” **Az egyház tanítása szerint ugyanis a királyok Isten kegyelméből uralkodnak, ezért minden lázadás jogtalan ellenük.**
- *XIV. Lajos francia király* című műve a **történetírás új módszerét** mutatta be (gondviselés kiiktatása, részletes beszámoló a gazdasági és társadalmi viszonyokról).
- **az Enciklopédia cikkírója**, a nagy vállalkozás támogatója.
- Irodalmi munkássága: *Henriade* c. eposz, *Zaire*, *Mahomet* c. tragédiák, *Candide* vagy az *optimizmus*, *A vadember* c. regények.



b) Angol felvilágosodás

John Locke (1632-1704)

- *Levél a vallási türelemről* című művével keltett először figyelmet, amelyben **nem ismeri el az állam jogát a vallási életbe való beavatkozásra.**
- *Polgári kormányzatról* című művében a **politikai liberalizmus** eszméjének alapjait rakja le, amely szerint a kormányzati hatalmat társadalmi szerződés teremtette, amelynek **feladata az emberek személyes szabadságának és tulajdonának védelme**, a nemzetnek joga van ezt felbontani, ha az állam nem teljesíti feladatát.
- *Értekezés az emberi természetről* című művében kifejti, hogy **velünk született eszmék nem léteznek** (tabula rasa), az újszülött tudata tiszta, amelyre az érzéki tapasztalat írja rá a külvilágból érkező információt.





Isaac Newton (1643-1727)

- **Matematikai** eredményei: binomiális tétel, differenciál- és integrálszámítás.
- **Fizikai** eredményei: mechanika newtoni mozgástörvényei, színelmélet (színszórás, fehér összetett szín volta).
- Az **általános tömegvonzás** elméletét fő művében a *Principiában* közölte.
- Tudományfilozófiai jelentősége abban áll, hogy **megfogalmazta és hosszú időre meghatározta a természettudományos kutatás módszerét és alapvető célját.**

Felvilágosult abszolutizmus

- s XVIII. század végén Kelet-Közép-Európában, Skandináviában és a Pireneusi-félszigeten, valamint Itáliában létrejövő kormányzati forma.
- **Felülről jövő reformokkal** próbálja meg korszerűsíteni az adott országot
- Az uralkodói hatalmat **küldetésnek** tekintik, amelynek **célja a nép érdekében való munkálkodás**, de: **zsarnoki módszerek** bevetése: „*Mindent a népért, semmit a nép által!*” (II. József)
- Mivel a gazdaság alapja a föld és a mezőgazdasági termelés volt, ezért a **jobbágyság adóképeségét növelték.** „*Etetni kell a juhot, ha nyírni akarjuk.*” (Mária Terézia)
- Jellemző az infrastruktúra javítása, közigazgatás és adózás egyszerűsítése, oktatási rendszer korszerűsítése, egyház visszaszorítása.
- ugyanakkor a politikai reformtól óvakodnak.
- Jeles képviselői: **Nagy Frigyes** (Poroszország), **Mária Terézia** és **II. József** (Habsburg Birodalom), **II. Katalin** (Oroszország)

